वातपित्तहा । पथ्यात् दोषशमनो निद्राकृत्करो मता" उपाधिकसदृशं यत्र उदाहेयः गौरा० ङीप् स्वार्थे कन् वा ह्रस्वः । उपोदीकाप्यत्र स्त्री

उपोद्ग्रह पु० उप+उद्+ग्रह-अप् । ज्ञाने । "तस्याह सुखसुपोद्गृह्णन्निति" छा० उ० । "उपोद्पूर्वकग्रहेः ज्ञानार्थत्वदर्शनात् तथार्थत्वम् ।

उपोद्घातः पु० समीपवर्त्तिनः प्रकृतस्य उद्घातः उद्घननम् ज्ञानं चिन्तनम् यत्र । उप+उद्-हन-गतौ गत्यर्थत्वात् ज्ञानार्थतः आधारे घञ् । १प्रकृतसिद्ध्यर्थमालोचनात्मके सङ्गतिप्रभेदे । "चिन्तां प्रकृतसङ्गत्यर्थासुपोद्घातं विदुर्बुधाः" अवसरशब्दे विवृतिः । २तदर्थवर्णने च । लक्षणोपोद्घातेन विशिष्टज्ञानस्य कारणत्वं व्यवस्थापयति" दीधि० ३प्रारम्भे च

उपोद्दलन न० उप+उ+दृश-ल्युट् । उद्दीपने उत्तेजने ।

उपोषण न० उप+उष-ल्युट् । उपवासे अहोरात्राभोजने । "प्राप्ते श्रीरामनवमीदिने मर्त्यो विमूढधीः । उपोषणं न कुरुते कुम्भीपाके महीयते" । "उपोषणं नवम्यास्तु दशम्यामेव पारणम्" ति० त० अनध्यर्थ० । उपवासशब्दे विवृतिः । उपवासस्य उपदाहसाधनत्वात् तथात्वम् ।

उपोषित न० उप+वस+भावे-क्त । १उपवासे । "नास्ति स्त्रीणां पृथग्यज्ञः न व्रतं नाप्युपोषितम्" मनुः । कर्त्तरि क्त । २उपवासकर्त्तरि त्रि० । "उपोषितो द्वितीयेऽह्नि पूजयेत् पुनरेव ताम्" दुर्ग० भ० पु० ।

उपोष्य त्रि० उप+वस-अकर्मकधातुयोगे कालस्य कर्मसंज्ञाविधानात् कर्मणि वा० क्यप् । १उपवासेन यापनीये तिथ्यादौ । "त्रिमुहूर्त्तव्यापिनी या तु सैवोपोष्या सदा तिथिः" कालमा० पु० । उप+वस-ल्यप् । २उपवासं कृत्वेत्यर्थे अव्य० ।

उप्त त्रि० वप-क्त । १कृतवापे धान्यादौ अधिकरणे क्त । २उप्तधान्यादौ क्षेत्रे । "सर्व्वं तस्येव तदभूदसदीय ! रिक्तं भवन्तु कृतं कृष्णकराङ्गिनोप्तभूम्याम्" भाग० । ३सञ्चिते च । "पर्य्युप्तगिरसमिति" भार० स्व० । गिरसर्व्वतोभावेन उप्तगिरसम् सञ्चितगिरसम्" हरिनाथः । भावे क्तिन् । उप्ति वपने स्त्री "बीजानामुप्तिविच्च स्यात्" मनुः ।

उप्तकृष्ट त्रि० पूर्व्वमुप्तं पश्चात् कृष्टं पूर्व्वकालेत्यादिना ष० । बीजवपनानन्तरं कृष्टे क्षेत्रे (बीजाकृते क्षेत्रे) । (आड़ान)

उप्तिम त्रि० वप+क्तिन् मप् च । वपनजाते ।

उप्य त्रि० वप-वा० कर्मणि क्यप् । वपनीये ब्रह्मादौ "दोहितयेऽपतप्येतोप्यानां येनेच्छेत् विक्रियेत्" आत्मा० २५,१३,२० । "उप्यानां व्रीहियवादीनाम्" कर्म्मः ।

उब्ज आर्जवे उदा० पर० अक० सेट् । उब्जति औब्जीत् । णिचि उब्जयति ते औब्जिजत् त । "इन्द्राग्नीरत्र उब्जतम्" ऋ० १,२१,५ । "उब्जन्तु तं सुभुः पर्व्वतासः" ६,५२,१ । घञ् नि० वस्य दः समुद्रः अभ्युद्रः । नि+उब्ज (उत्कटान) उत्तानश्चावतानकरणे ण्युलति उत्तानं वस्तु अवतानं-करोतीत्यर्थः ।

उब्जक त्रि० उब्ज-ण्वुल् । आर्ज्जवयुक्ते । ततः तिका० फिञ् औब्जायनि तदपत्ये पुंस्त्री । तिककतवादित्वात् गोत्रप्रत्ययस्य बहुषु हत्वे लुक् । उब्जकतुमाः ।

उभ(भ्भ) पूर्त्तौ तुदा० प० सक० सेट् । उभति औभीत् । उबोभ । उभ्भति उभ्भीत् अयं मुचादिरिति कविकल्प तन्मते औभ्भत्' मोपधत्वात् नोपधाद्धोपः उभ्भाम् बभूव आस चकार । वेदे नथव्यत्ययः उभ्भि उभ्भाति "दृढा-भ्भौभ्भादुग्रमानवोजः" ऋ० ४,१९,४ । "दृभ्भमुच्छं गा ये मानम् परिषन्तमद्रिम्" ऋ० ४,१,१५ । "सर्व्वमर्म्मसु काकुत्स्थमौभ्भत्तीक्ष्णैः शिलीमुखैः" भट्टिः । पा० मते लुङि रूपम् । अन्यमते लुङि रूपम् ।

उभ त्रि० द्वि० । उद्गतौ-भक् । उभ-पूर्त्तौ क वा । द्वित्वविशिष्टे एकत्वापेक्षाबुद्ध्या प्रथमं द्वित्वस्यैव जननेन द्वित्वस्यैकत्वेन ज्ञानद्वारा गत्यमानत्वात् पूर्व्वसाधनत्वाद्वोपचारात् तथात्वम् । "उभौ यदि व्योम्नि पृथक् प्रतेतास्" माघः । "उभावपि हि तौ धर्म्मौ सम्यगुक्तौ मनीषिभिः" "ब्रह्मणा अवधावुभौ" "आचम्य प्रयतोनित्यमुभे सन्ध्ये समाहितः" मनुः । ततः इत्तिसाले नित्यम् अयच् । "उभयपक्षविनीतनिद्राः" रघुः । उभयविधः, उभयथा उभयतः उभयत्र । अस्य सर्व्वादि० सर्व्वनामकार्य्यम् तेनास्य द्विवचनान्तत्वेन अन्यकार्य्याभावेऽपि टेरकच् । उभकौ गावच् । स्वार्थे तद्धितकनि तु अयच्प्रसङ्गः । ततः प्रथमायाञ्चभी सप्तम्यर्थे तसिल् अयच् । उभयतस् । द्वाभ्यां द्वाविमर्थे द्वयोरित्यर्थे च अव्य० "तस्मादुभः पुनात्युभयतः पुरुषानेकविंशतिम्" याज्ञ० । "यस्मिं श्चोभयतस्नीहाजाग्रद्दण्डमेव वा" । "ओषध्यः फलपाकान्ता बहुपुष्पफलोपगाः । अपुष्पाः फलवन्तोये ते वनस्पतयः स्मृताः । पुष्पिणः फलिनश्चैव वृक्षास्तूभयतः स्मृताः" मनुः । प्रकारे याल् अयच् । उभयथा द्विप्रकारार्थे अव्य० । "नेव नः प्रियतमोभयथासौ यद्यमुं च दुहते दुहुके वा" नैष० । "विनाशे नाशे वा तव सति विशेषोऽस्त्युभयथा" ।